V. H. 1932

Fig. 1. Herfølge. Ydre, set fra Sydvest.

HERFØLGE KIRKE

BJEVERSKOV HERRED

Fru Birgitte, Peder Billes, til Øster Vallø, og Fru Mette Rosenkrantz, Peder Oxes, til Vester Vallø, havde Jus patronatus til Herfølge og Annekset Sædder 27. Maj 1587, men i Anledning af en Strid om Valg af Sognepræst hævdede Kongen 21. Aug. samme Aar, at han havde »Jus patronatus og øverste Kaldsret« til de to Sogne[1]; i 1595—96 svaredes der da ogsaa Gæsteri af Kirken til Lensmanden paa Tryggevælde[2]. Fra Kronen blev Kaldsretten overdraget til Oluf Rosensparre til Vester Vallø 21. Okt. 1600[3], og fra Vallø overgik Kirken til Selveje 1. Juni 1913.

Bjeverskov Herreds Ting blev 1307 holdt i Herfølge. Paa Præstegaardens Mark var en Kilde, i hvilken nogle engang skal have toet sig og være blevet helbredet[4].

Den anselige Bygning, der ligesom selve Sognet er Herredets største, ligger nordøstligt i Byen paa en Bakke med Fald mod Syd, Øst og Nordøst. Den kalkede Kirkegaardsmur slutter sig for en stor Del om Kirkebakkens Fod og er gammel langs hele Østsiden samt delvis mod Nord og Syd, opført af Kridtkvadre og Munkesten med ydre Piller og paa denne Del dækket med Munketegl. En Østlaage, til Præstegaarden, har fladbuet Portal, af Munkesten i Krydsskifte.

Bygningen bestaar af et Langhus med romansk Vestparti og gotisk Østparti, et tilbygget romansk Vesttaarn samt tre Tilbygninger: Vaabenhus og Sakristi fra sengotisk Tid, samt Nordkapel fra Renaissancetiden.

Af *den romanske Kirke,* hvis Grundplan er ret skæv, staar Skibets 6,20 m høje Langmure og Vestgavlen, af Kridtkvadre med enkelte iblandede Fraadstenskvadre; Stenene er ikke lagt i gennemgaaende Skifter, men snart tykkere, snart tyndere, stundom med Indhug i Hjørnerne for at passe i Forbandtet. De smalle Fuger ses enkelte Steder (bag Vaabenhusloftet) at være glattede

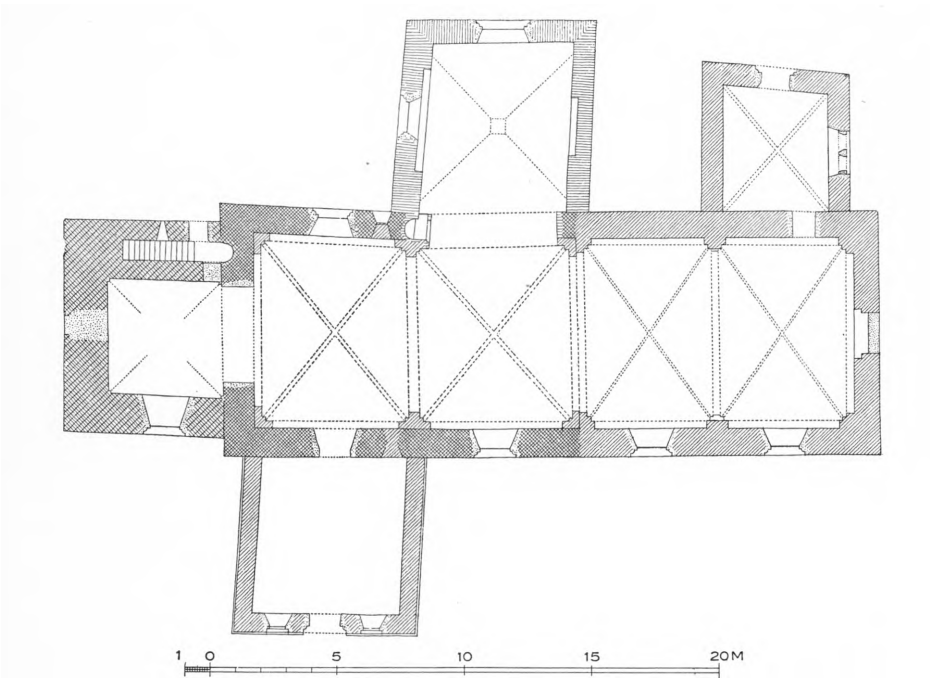

Fig. 2. Herfølge. Plan. 1:300. Maalt af Mogens Clemmensen 1914. (C. G. Schultz 1931).

med Skeen. Hver Langmur har sikkert haft to Vinduer, og heraf fremdroges ved Undersøgelsen i 1914 et Nordvindue (Fig. 3) o. 230 cm over Jordoverfladen (ydre Højde 215 cm). Saalbænken var vandret; saavel indad som udad stod Smigene pudsede med ganske tyndt Pudslag, og i Slutstenenes Fuger saas smaa Egetræskiler; efter Undersøgelsen er Vinduet renset og nyfuget. Et lignende Sydvindue, men sikkert lidt udvidet ved Afmejsling af Smigene, er bevaret bag Vaabenhusloftet, helt tilmuret med zigzagriflede (sentmiddelalderlige) Kridtsten, dækkede af et yngre, grovt Pudslag ligesom paa de gamle Murflader. Norddørens Plads er ikke kendelig; ved en Reparation o. 1910 skal der over den moderne Syddør være fundet en kløvet, delvis barket Egestamme, der formodentlig har tjent som Overligger over det oprindelige Dørsted. Mod Sædvane er der bevaret et Vestvindue, som indvendig i Kirken

viser sig med rundbuet Stik, og hvis Lysning tvillingdeles med to Smaabuer, der har tre indridsede Linier langs Randen; den lille Søjle, som støtter Smaabuerne, er moderne, og Vinduets nederste Dele mangler. Vinduets ydre Smige er hult krummede og har været pudsede og glittede. Denne Puds fortsætter ned over en 16 cm svær Egeplanke, der har tjent som Overligger over en firkantet Lysaabning, og paa hvilken der ligger to flade Kvadre til Støtte for Buesmigen. I Tilmuringen af dette Vindue, der er blevet lukket allerede i romansk Tid, fandtes 1914 mellem de andre Sten to ejendommelige, med spinkle romanske Profiler og Ornamenter prydede Kridtstenskvadre (nu i Nationalmuseet). Over det sidder et Taggavlsvindue, hvis Buesten foroven følger en Spidsbuelinie, idet Slutstenene er de længste i Stikket; udvendig er Vederlagssten og Sidekanter ødelagt af en ny Loftsdør; indefter er bevaret de vinkelret paa Murflugten løbende Karme. Gavlkonturerne er for en Del afhuggede ved Taarnets Paabygning, men selve Toppen staar bevaret, uden særlig Afdækning. Svarende til Højden af en Afsats nederst i Taggavlens Inderside ses i Langvæggene over de senere Hvælv svære, under Tagremmen placerede Bjælkehuller (o. 22 × 32 cm, i indbyrdes Afstand af o. 80 cm) og i et enkelt af dem en Stump af en Egebjælke. Under og op mellem Bjælkerne har Væggene senere været pudsede og hvidtede.

P. N. 1914

Fig. 3. Herfølge. Romansk Vindue i Skibets Nordmur.

Af det oprindelige *Kor* er der 1928 iagttaget Syldsten til Østmuren, under det nuværende Korgulv.

Allerede i romansk Tid er det høje, slanke *Taarn* (Fig.4) tilbygget[5]. Kridtkvadrene ligger i gennemløbende, ret smalle Skifter, der i Modsætning til Skibets er ganske regulære; Fugerne i det indre er meget tynde og ikke behandlede. En o. 10 cm fremspringende Sokkel af smaa, ret regelmæssig tildannede Granitkvadre rager nu kun lidt frem over Jorden. Taarnrummets oprindelige Arkade mod Skibet er forsvundet; den nuværende Bue, der tidligere var flad og lav, har faaet sin spidse Form ved en Omdannelse 1909. Fra første Færd har der ogsaa været Adgang gennem en lille, nu tilmuret, rundbuet Vestdør. Rummet, der oprindelig maa have faaet Lys fra Syd, er overdækket med et romansk Krydshvælv af Kridtsten, uden Ribber, men med skarpe Sømme, der forsvinder i den svagt kuplede Top, medens Vederlagene springer lidt frem i Hjørnerne; de runde, lidt flade Vægbuer er ikke markerede. En i Murtykkelsen løbende Trappe, der er tilgængelig gennem en moderne spidsbuet Yderdør, har oprindelig haft Adgang fra Taarnrummet ad en nu tilmuret, rundbuet Dør. Trappeløbet er overdækket med et fladt, stigende Tøndehvælv af lange, smalle,

omhyggeligt tildannede Kilesten; Trinene fornyede af gule Mursten. Det faar Lys gennem en skydeskaarsagtig Nordglug af lignende Form som Aabningerne i andet og tredie Stokværk. Trappen udmunder i en rundbuet Overdør ved Nordvesthjørnet. Taarnets andet Stokværk, hvis Indervægge staar blanke (med tre Rækker smaa Bomhuller), har Glug mod Vest og Syd; tredie Stokværk, hvis Vægge er behandlede paa tilsvarende Maade, har mod Vest, Syd og Nord lignende enkeltsmigede Glugge. De smalle udvendige Slidser er afdækkede med en lille Monolit-Rundbue. Glugloftenes Inderpartier dannes af lange, vandret liggende Kridtsten, og inderst mod Rummene ligger (undtagen i et enkelt Vindue) en Egeplanke, af forskellig Tykkelse i de forskellige Vinduer; flere af dem har Tap- og Naglehuller, der viser, at de har været brugt andetsteds, før de (samtidig med Taarnets Opførelse) er indsatte paa deres nuværende Pladser. Fra og med tredie Stokværk bliver Nord- og Sydmuren tyndere, og paa Afsatserne har oprindelig ligget fem Bjælker, hvoraf Hullerne endnu ses. Umiddelbart over tredie Stokværks Glugger skifter Murværket Karakter, idet Stenene efter en lige Linje hele Vejen rundt bliver større og mindre omhyggeligt behandlede. Fjerde Stokværk, hvis Indervægge nu er pudsede og kalkede, har til hvert Verdenshjørne haft et rundbuet Vindue. Mod Øst, er det endnu velbevaret: retkantet, tvillingdelt af en lille, rund Søjle med Fod-Ring (uden Base) og Terningkapitæl, bærende to smaa Rundbuer. I det lukkede Sydvindue mangler Søjlen, og i Øst- og Vestvinduet er ogsaa Buerne for Størstedelen ødelagt. Vestvinduet er repareret med Munkesten, og som Overliggere laa her Stumper af et gotisk *Krucifiks* (se S. 280). Fjerde Stokværks nyere Gulv hviler paa de oprindelige Murremme af Eg, medens der i dets Loft ligger syv svære, maaske ogsaa oprindelige Egebjælker i Retning Øst—Vest. De gamle Kridtstensmure staar bevarede til 115 cm over dette gamle Bjælkelag, og omend de er brudte af de yngre Glamhuller, ses i Hjørnerne paa hver Side rudestillede, delvis i ny Tid tilmurede

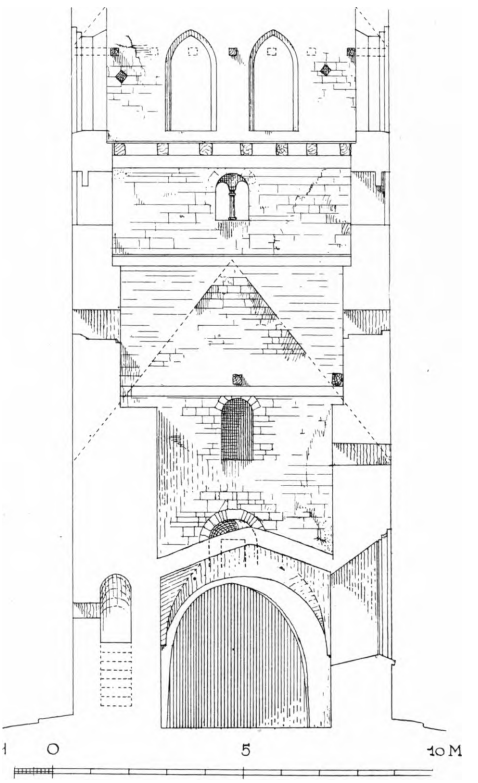

Fig. 4. Herfølge. Tværsnit, set mod Øst, af det romanske Taarn. Maalt af C. G. Schultz 1932.

Huller (med Sider paa o. 24 cm), omhyggeligt udskaarne i større Kvadre og afdækkede med spærstillede Sten. Lige ved Overkanten af det gamle Murværk sidder midt i Øst- og Vestvæggen Enderne af en overskaaret Egebjælke, og langs Syd- og Nordsiden ligger et Par nu ganske unyttige Egebjælker, der paa den af Væggene skjulte Side har Taphuller til Stikbjælker. Rimeligvis er disse Bjælker Levninger af et pyramideformet, romansk Tagværk. I al Fald har de romanske Taarnmure ikke været højere end det endnu bevarede Murværk, hvori der i senere Tider er indsat en Del Murankre.

P. N. 1914

Fig. 5. Herfølge. Indre, set mod Øst.

Senere Ændringer og Tilføjelser. Det gamle Taarns øverste Del er i sengotisk Tid ved Aar 1500 blevet omdannet til et *Klokkestokværk,* idet Murene er forhøjede med Munkesten i Munkeskifte. De nuværende spidsbuede Glamhuller er alle moderne; midt over det vestre Par ses indefra en lille fladbuet, nu tilmuret Aabning. Gavlene har hver syv Kamtakker, Østgavlen fem spidsbuede Højblændinger svarende til de midterste Takker, Vestgavlen syv lignende, men dybe og falsede. Indvendig i Vestgavlen er to, nu tilmurede Fladbuestik. Det samtidige, velbevarede Tagværk har baade Krydsbaand og Tagstol; de oprindelige, hinanden krydsende Sværdlægter er bevarede (hugne Stregnumre).

Vaabenhuset, af Munkesten i Munkeskifte, er efter sin ret rige Gavl at dømme nogle Aartier ældre end Taarnforhøjelsen. Over Sylden er der en omtrent meterhøj Sokkel af Munkesten med Skraakant af Kridtsten. Sydsiden, hvis Dør og Vinduer er linealgotisk fornyede, synes før at have haft en noget lignende Inddeling som nu; Vest for Vestvinduet ses Sidekanten af et spidsbuet Vindue (eller en Blænding), over Døren Toppen af en Spidsbue og i Mur-

fladerne mellem de nuværende Buetoppe fire skraatstillede Skjoldblændinger af højgotisk Form. Taggavlen, der har Saalbænk med svagt fremspringende, paa Underkanten rundstavprofileret Vandnæse, har fem Kamtakker og fem spidsbuede, falsede, tvillingdelte Højblændinger; Midtblændingens fladrunde Bueform skyldes sikkert en senere Ommuring.

Medens Kirken endnu havde sit romanske Kor, har man indbygget *Skibets to Hvælv,* med Halvstensribber (ingen Overribber). Ved Vestgavlen har Hjørnepillerne Ansatser til et lavere Buestik end den nuværende Gjordbue, enten fordi man først har planlagt lavere siddende Hvælv, eller fordi Mureren har regnet forkert.

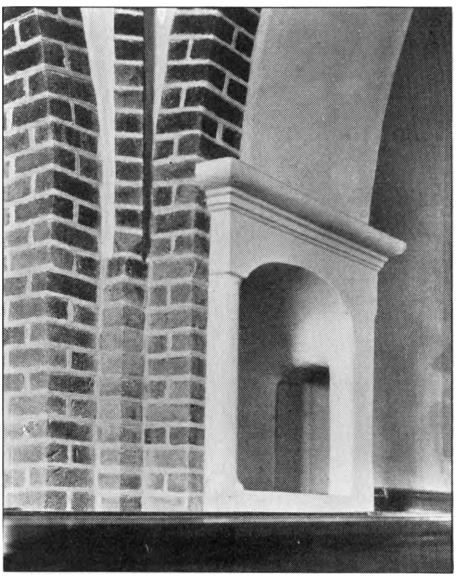

H. M. 1914

Fig. 6. Herfølge. »Jordemoderstolen«, Siddeplads i Nordkapellet.

Næppe lang Tid efter Skibets Overhvælvning er det gamle Kor nedbrudt og o. 1500 erstattet af et sengotisk *Langhuskor,* hvis Mure ganske overvejende er af Kridtkvadre. Et anseligt, spidsbuet Østvindue er tilmuret med smaa, gule Mursten, og Resten af et lignende spores over det nuværende Sydvindue.

Den nitakkede Gavl, helt af Munkesten, har syv spidsbuede, falsede Højblændinger af samme Type som Taarnets Vestgavl; et Par yngre Murankre fra 1600'erne bryder det næstyderste Blændingspar. Rummets to, trods Vægpillerne samtidige Hvælv svarer i Hovedsagen til Skibets, men har Kvartstensribber (brede Overribber) og mere buklede Kapper; den næsten helt runde Mellemgjordbue hviler i Nord paa en Kridtstenskonsol med rundet Underkant, i Syd desuden paa udkragende Murstensskifter.

Sakristiet ved Korets Nordside, hvis Opførelsestid sikkert angives af Aarstallet 1522 paa en forsvunden Dørfløj, er bæltemuret af Kridtkvadre og Munkesten. Flankemurene har Bloktandgesims. Ved Siden af den moderne Norddør sidder en *Kridtsten* med indskaaret, minuskelagtigt Ihesumonogram mellem to Stave[6], den ene formet som et stort P, den anden med hjerteformet Spids. Den nitakkede Taggavl har i sin øverste Del, der helt er af Munkesten, fem Højblændinger med Trappestik. Rummet dækkes af et Krydshvælv med Halvstensribber og Trækhuller af Munketegl (lette Overribber med Tværtrin). Det sentmiddelalderlige, spinkle Tagværk har Dragerstol (uden Numre).

Kapellet paa Skibets Nordside, der sikkert er opført som Gravkapel af

Kirkepatronen Oluf Rosensparre til Vester-Vallø (død 1624), er over lav Syld muret af Munkesten i Krydsskifte. En nu utilgængelig Gravkælder har haft tilgittrede, nu lukkede Smaavinduer i Nord og Vest. Flankemurenes Profilgesims, vistnok af Kridtsten, har to smaa Led vekslende med to store, af hvilke det øverste er rundet. Den linealgotiske Blændingsgavl er moderne. Rummet, der aabner sig til Skibet med en stor Spidsbue, har i Øst- og Vestvæggen Nicher over meget høje Murbænke, den østre fladbuet, den vestre forsvindende op i det fladrundbuede Hvælv. Dette er muret som to hinanden skærende Tøndehvælv med skarpe Sømme, der mødes i en stor, firkantet profileret Slutsten med nedhængende Profilknop (brede Overribber). I Nord og Syd glider Kapperne over i brede Vægbuer med profilerede Vederlag, hvorunder der er markeret ganske svagt fremtrædende, i Profil viste Konsoller. I vestre Arkadevange er indhugget en Siddeplads, af den stedlige Tradition benævnet »*Jordemoderstolem* (Fig. 6); den har en meget smal, fladrundbuet Adgang fra Nord og mod Øst over en spinkel Brystningsmur en fladbuet Aabning, som krones af en renaissanceprofileret Kridtstensgesims. Aabningens søndre Vange er formet som en ret raa Halvsøjle. Selve Siddepladsen er indrettet i en rund Murniche; under dens murede Sæde er der et firkantet Murhul.

Kirken staar nu hvidkalket (tidligere lyst gulkalket). Taget, der 1755 var tækket med Bly, er hængt med sortglaserede Vingetegl; paa Gavltinderne røde Munketegl. Langhusets Gesims er moderne. Alle aabne Vinduer og Døre (undtagen i Taarnet) er o. 1850 moderniserede med linealgotiske Støbejernsrammer af ret rig Karakter og med kulørte Smaaruder mellem de hvide Glas. I Nordkapellets moderne Cirkelvinduer er senere indsat en broget Glasmosaik. Det Indre (Fig. 5) er glatpudset, men i 1910 er Gjord- og Skjoldbuer blevet renhuggede, saa at de fremtræder i Stenenes Farve, med moderne Fuger[7].

INVENTAR

†*Alterbord*. Se Forsvundne Gravsten Nr. †1)

Altertavlen er et Maleri, 196 × 134 cm, forestillende Simeon med Jesusbarnet, Josef og Maria, sign. »Adam Müller, Roma 1840«, i samtidig, linealgotisk Ramme. Den ældre *†Altertavle* havde en latinsk Indskrift, hvorefter den var opsat, da Christian 4. voksede til og Arild Hvitfeld var Lensmand [paa Tryggevælde, 1586—96] og M. Claus Christoffersøn [Lyskander] Sognepræst; ovenover Altertavlen stod »H : Otto Scheel Christensen Fru Kirsten Bilde«.

†Alterklæder. 1) af rødt Fløjl, rigelig bestukket med ægte Perler og Sølvgalloner og med Hr. Otto Skeels og Fru Kirsten Billes Navn og Vaaben 1683 (1755 var det ubrugeligt, da Perlerne faldt stærkt af). 2) af rødt Plyds med Sølvgalloner og Dronning Sophie Magdalenes kronede Navnetræk 1737, var

givet i Stedet for det foregaaende; nævnt 1759. 3) af blaat Atlask med Skeels og Billes Vaaben, nævnt 1723.

†Messehagler. 1) af rødt Fløjl med et stort Sølvkors, bestukket med ægte Perler og Sølv- og Guldkniplinger omkring; til Siderne for Korset SRSMRK (d. v. s. Steen Rosensparre, død 1563, og Mette Rosenkrantz til Vallø, død 1588), Rosensparres og Rosenkrantz' Vaaben, og under Korset: 1588. Efter Aarstallet at dømme givet som Sjælegave. I 1755 var den ubrugelig. 2) af rødt Fløjl med Kors af Sølvgalloner, givet 1737 i Stedet for foregaaende; nævnt 1759. 3) af blaat Atlask med Skeel og Billes Vaaben, nævnt 1723.

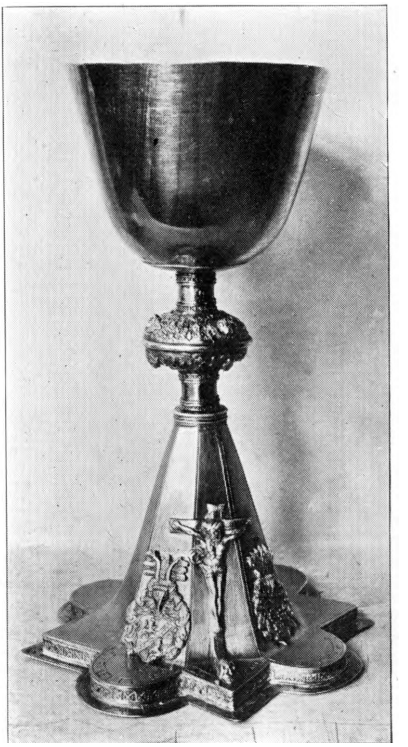

P. N. 1917

Fig. 7. Herfølge. Kalk fra 1586.

Altersølv. Kalk (Fig. 7), 25,5 cm høj, med slank ottekantet Fod over en firpasformet Fodplade, cylindrisk Skaft, fladrund Knop, vandret tværdelt og smykket med støbt Ornamentik: Reliefkartoucher, Englehoveder og Frugtklaser. Bægeret har ret stejle Sider. Paa Foden er fastgjort et Krucifiks, flankeret af Rosenkrantz' og Rosensparres Vaaben, alt støbt og ciseleret; langs Tungerandene er graveret: »F. Mette Rosenkrans Ano 1586«; paa Foden to ens Stempler, med Bomærketegn (se Oversigt, Guldsmede). *Disk,* samtidig, hvorpaa der foruden Indvielseskors er graveret Rosenkrantzvaaben og MR. Fru Mette døde først 1588, men Kalkens to Vaaben maa omfattes som Sønnens Anevaaben. Indberetningen af 1759 siger da ogsaa, at den er skænket af Oluf Rosensparre og Elisabeth Gyldenstjerne, »paa Kalken hans salige Forældres Vaaben«. *Oblatæske* af kbh. Prøvesølv 1807. Paa Laagets Overside er graveret: »Herfølges Kirke«; paa Undersiden indprikket: »Bekostet af Walløe

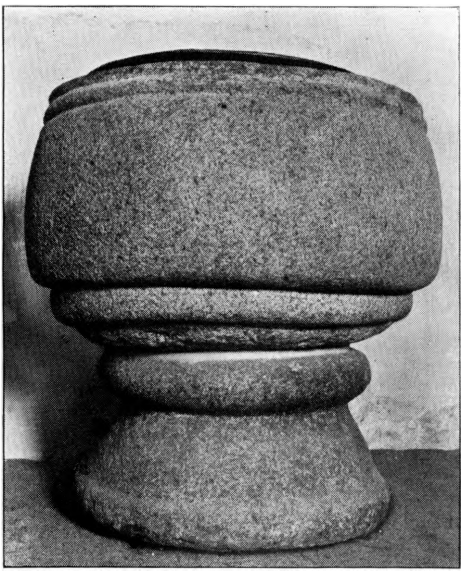

H. M. 1912

Fig. 8. Herfølge. Romansk Font.

Stift i Stæden for den af de Engelske Tropper bortrøvede den 29 August 1807«. Mestermærke for M. J. Oppermann (Olrik 348). †*Oblatæske* af Sølv i ophævet Arbejde, skænket af Amtsforvalter Rosted og Kæreste 1763 (Kirkebog). *Sygekalk* af kbh. Prøvesølv, 13,5 cm høj, med rund Fod, trindt Skaft og flad Knop. Paa Kummen er graveret Anna Sofia Reventlows bøjlekronede Vaaben (Slesvig-Ditmarsken), holdt af Vildmænd, og derunder 1720. Mestermærke for J. P. Komløv 1713 (Olrik 293). Samtidig *Disk* med graveret Indvielseskors, kongekronet, slynget AS og 1720. †*Sygekalk* af Sølv, nævnt 1590. †*Sølvkande* paa en halv Pot, nævnt 1588.

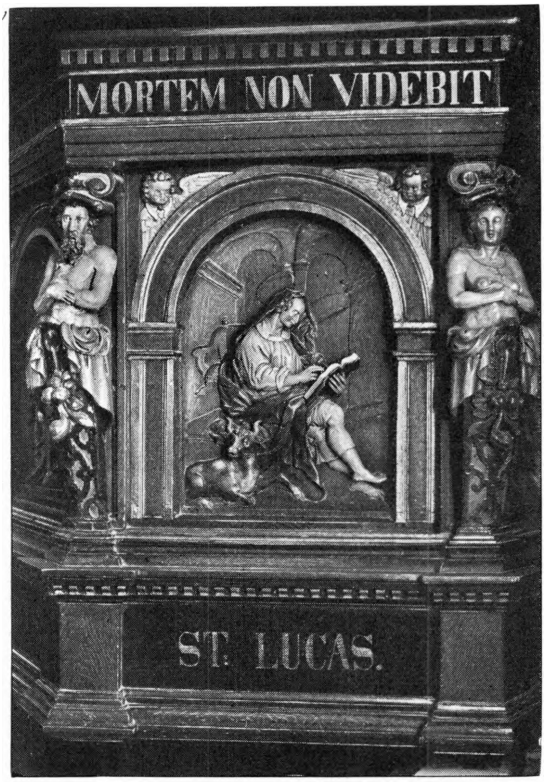

V. H. 1930

Fig. 9. Herfølge. Prædikestol fra o. 1600.

†*Kalkklæde* af Fløjl »med Sølvspitzer«, nævnt 1723.

†*Røgelsekar* (Ildkar) af Kobber, nævnt 1723.

†*Egekiste* til Ornamenterne, uden Bund, nævnt 1723.

Allerstager, i rige, mangeleddede balusteragtige Senrenaissanceprofiler. Tre Par †*Alterslager*, hvoraf det ene var sendt til Sædder, nævnt 1588.

Af et gotisk †*Korbuekrucifiks* er bevaret et Stykke af Korstræet med **Marcusløve* i rund Medaillon. Nu i Nationalmuseet. Sml. S. 275.

Font af Granit, romansk, af to Sten (Fig. 8). Kummen, Tvm. 83 cm (med Afløb), smalner opefter, og har Rundstav baade foroven og forneden. Den kegleformede Fod har foroven en svær Vulst. Fonten er imidlertid ikke Kirkens oprindelige, men erhvervet til Kirken 1911 fra Murmester Kindbergs Have i Herfølge. Kummen havde i mange Aar været anvendt til Vandtrug og Foden til Ridesten. Kirkens oprindelige **Font* blev kasseret o. 1850, smidt ud i »Kalkgraven«, hvorfra den blev flyttet til førnævnte Have og anvendt dér som Urtepotte. Kun Kummen, af Granit, med udbugede Sider og svær nedre Vulst, er bevaret og nu opstillet i Grøndalskirken, København. Paa Foden stod (if. Præsteindb. 1755 og 1759) »Actor. 10. V. 11—15. Ao 1682«. **Font* af norsk Marmor, der gjorde Tjeneste fra o. 1830, blev 1911 skænket til Lide-

mark Kirke. Yderligere var en *Font* af gullandsk Kalksten i Overgangsstil blevet opstillet i Kindbergs Have.

Fad af Messing, moderne. †*Fontekedel*, nævnt 1588. †*Messingfad*, nævnt 1755, havde Indskriften: »Oluf Rosenspare Elisabeth Gyldenstjerne 1611«, med deres Vaaben. †*Tinfad* til Vand, nævnt 1723.

Daabskande af Tin, buget, anskaffet 1863—64 (Synsbog). †En halv Tin Pot, nævnt 1588.

Prædikestolen er et dygtigt, maaske københavnsk Snitværksarbejde i Højrenaissance fra o. 1600. Dominerende virker de fire Storfelter med deres lave, enkelt profilerede Arkader (Englehoveder i Buehjørnerne), som omfatter Relieffer af Evangelisterne, siddende i arkitektoniske eller landskabelige Omgivelser (Fig. 9). Deres Karakteristik og Tegn er Tidens gængse, men Fremstillingsmaaden usædvanlig genreagtig og livfuld. Hjørnehermerne, tre mandlige og to kvindelige, som alle er nøgne med korslagte Arme, bærer paa Hovederne Puder under de joniske Kapitæler. Den samtidige Himmel har Hjørnespir og Topkartoucher, af hvilke de tre omfatter Løvemasker, det fjerde et C 4. Træværket staar med mørk Egetræsmaling og noget Guld; dog er Figurerne broget stafferede. Under de latinske Indskrifter skimtes oprindelige Bogstaver. Ny Opgang, Stolpe og Underbaldakin. †*Timeglas*, nævnt 1723.

P. N. 1913

Fig. 10. Herfølge. Stolestade fra o. 1600.

Stoleværket er nyere, brunmalet. De to østligste Stadepar har dog Gavle og Dør i Højrenaissancestil fra o. 1600 (Fig. 10). Paa Gavlplankerne er lagt spinkle, høje Arkader (i Buehjørnerne Intarsia-Perspektivhuller), omfattende et Kassetteværksfelt med prikket Bund. Hertil slutter sig et Postament med lignende, nu forneden oversavet Kassetteværk. Gavlens høje Frisefelter har Adelsvaaben, henvisende til Kirkepatronen Oluf Rosensparre og Fru Elisabeth Gyldenstjerne. Gavlenes øverste Afslutninger er moderne, afpassede efter Kirkens andre Stader. Dørfeltets gavlkronede, baandslyngsmykkede Arkader har ligeledes indlagte Perspektivhuller. Egetræet staar siden 1917 renset.

Ved Aaret 1900 er der fjernet et i Nordarkaden anbragt †*Pulpitur* fra o. 1650 med o. 17 Fyldinger i forkrøppede Profilrammer og derimellem Halvpilastre. Under Aadring og Perlefarve skimtedes en broget Staffering, paa Postamentet Frakturindskrift og i et af Storfelterne vistnok et Vaabenskjold (Christen Skeel, Ejer af Vallø 1651—59). *Orgel* i Linealgotik fra 1860.

Paa *†Sakristidøren* var (1755) udhugget: »Ano dni Mdxxii« og et Skjold med et Hjerte.

Lysekrone, med 2 × 8 Arme. Paa Midtstangens svære Kugle er graveret Skeels og Billes Vaabenskjolde, hvorunder Anno 1700. Kronen synes dog at være ældre, fra Christian 4's Tid. Alle Armene har Delfmhoved-Midtparti; paa de større er de indre Volutter formede som Skæggehoveder med Hjelme, paa de mindre som Ynglingehoveder; i begge Armsæt er indføjet otte Pynteled. Topfiguren har Form af en flakt Ørn.

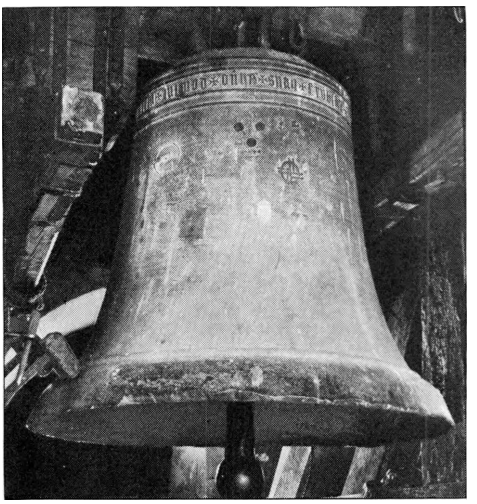

P. N. 1914

Fig. 11. Herfølge. Klokke fra 1506.

†Lysearm ved Prædikestolen, nævnt 1723.

†Skib, nævnt 1723.

Pengetavle af umalet Træ, med dreven Messingplade paa Rygskjoldet; herpaa er under nitakket Grevekrone to Ovaler, den ene med et Skeel-, den anden med et Bille-Vaaben (Otto Skeel døde 1695, Kirsten Bille døde 1704), og mellem Ovalerne en Vildmand.

Taarnur, nyt.

Klokker. 1) med Minuskler: »Anno domini millesimo qvingenthesimo sexto fabricata est campana q(ve) dicit(ur) Valburg Hans« (»I Herrens Aar 1506 er Klokken, som kaldes Valborg, forfærdiget. Hans«). Indskriftens Bogstaver er enkeltvis rigtigt stillede, men bagvendt ordnede, saa at de maa læses fra højre til venstre; de to g-Tegn staar paa Hovedet. Støberen Hans Jensens Bomærke og særlige Tegn, en kronet Træsko, findes paa Klokkelegemet sammen med en Oval, hvori indskrevet minuskelagtige Stave, to i Kappen ridsede Mærker og tre Møntaftryk (Uldall S. 238; KhS II, 92). Tvm. 120 cm (Fig. 11).

2) over et Ornamentbælte, hvori kronede Masker og Fauner: »Solla(!) deo glorya me fecit Clavs van Dam Anno 1652« (»Gud alene Æren. Clavs van Dam gjorde mig Aar 1652«). Tvm. 87 cm.

En †Klokke blev afgivet i Klokkeskatten 1528.

GRAVMINDER

Epitafier. 1) Opsat 1621 af Sognepræst og Provst C. C. Lyskander, kendt som Digter og kgl. Historiograf, over hans Søn og Kapellan, Claus, og Hustru Margrethe Skavbo, begge døde 1619 (Fig. 12). Storfeltet, 114 × 81,5 cm, er en rødbrun Kalksten med fordybet, gylden Versalskrift: »Claudius Christophori Lischander Vramma Schondanus ... Christiani Quarti historicus ... pastor et præpositus cum uxore ... Margareta Schaveniana Hafniensi eorumqve liberis: Claudio Claudiano qui absoluto in patria et Germania studiorum cursu in ecclesiæ consortium vocatus obiit MDCXIX ult. aug. æta: 28; Marta extincta MDCXIX aug. XV, æta: VX; Elisabeta et Marta e cunis ... evocatæ. Sub vicino pulvere ... resurrectionem expectant. Maritus et pater lugens MDCXXI, ætat. LXIII f.f.« (Claus Christoffersøn Lyskander, Skaaning fra Vram, Christian 4.s Historiograf, Sognepræst og Provst, med Hustru Margrete Skavbo fra København og deres Børn: Claus Clausen, som efter endte Studier i Fædrelandet og Tyskland blev kaldet til Kapellan, død 1619 i Slutn. af Aug., 28 Aar gl.; Marta død 15. Aug. 1619, 15 Aar gl.; Elisabeth og Marta, bortkaldte fra Vuggen ... venter under hosliggende Gravsten Opstandelsen. Den sørgende Mand og Fader lod Mindet gøre 1621 i sit 63. Aar). Til Stenen slutter sig Sandstensornamenter i Senrenaissance: Sidevinger, formede som klasefyldte Volutter over en Fugleklo, og et Hængestykke med en Kartouche (hvori nyt opmalet: Memento Mori MDCXXI). Øverst staar et Topstykke af Træ, langs hvis udsavede Rande Maleren har efterlignet graa Sandstensornamenter, medens Fladen fyldes af et Maleri; ved Foden af et Krucifiks knæler paa den ene Side Lyskander og Sønnen, paa den anden Side tre

Fig. 12. Herfølge. Epitafium over Claus Christoffersen Lyskander. Efter Lund: Danske mal. Portrætter.

Kvinder (Lyskander var gift to Gange) samt to smaa Pigebørn. Ved de nederste Flige to smaa Vaabenskjolde; under Lyskander har Skjoldet et Menneskehoved, under Kvinderne: en Plante. Paa Korets Nordvæg[8].

2) over Sognepræst og Provst Jens Sørensen Kaalund. Tavle, 118 × 92 cm, af graaspættet, rødbrun Ølandssten med latinsk Indskrift med fordybede Versaler: »Ioannem Severinum Kaalund, pastorem et præpositum annos <24> ...

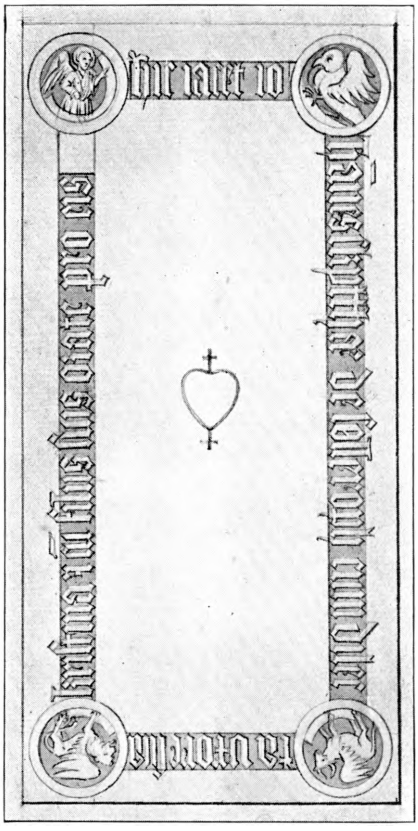

Fig. 13. Herfølge. Forsvunden Gravsten, fra o. 1450—1500, over Johannes Skytte. Tegning af Søren Abildgaard 1758.

conjuges: Elizam Petræam 1 puellæ pulch. matrem obiit MDCXLVI; Katharinam Hieron Knoff, x liberorum genetricem: Severini, Hieron, Christophori, Hieron, Christiani, Elizæ, Elisabethe, Karinæ, Bertæ et novissimæ, ob: MDCLIX; Birgittam Mule, dn. d. Ioannis f: [a]ex qva Ioannes Ioannis Kaalund et Johannes Wilhelmus Kaalund ..... pater optimus vitæ deposuit personam MDCLXIX,.....beati viri vidua ..... verum paucos post menses funeris mariti rogos complexa est[a]« (»Jens Sørensen Kaalund, Sognepræst og Provst i Herfølge i 24 Aar, og Hustruer: 1) Else Pedersdatter, en yndig Datters Moder, død 1636, 2) Karen, Hieronymus Knoffs Datter, Moder til ti Børn: Søren, Hieronymus,Christoffer, Hieronymus, Christian, Else, Elisabeth, Karen, Berte og en yngste Datter, død 1659, 3) Birgitte Mule, Hr. Dr. Hans' Datter, Moder til Jens Jensen K. og Jens Vilhelm K..... Den udmærkede Fader afgav Livets Rolle 1669 . . . . den salige Mands Enke døde faa Maaneder efter Ægtefællens Ligfærd«)[8]. Til Tavlen slutter sig Sandstensornamenter: to volutsvungne Sidevinger, Topstykke med Bruskmaske mellem Slyngværk og under Fodlisten en firkantet Plade med Kartouche, hvori to malede Vaaben, det ene med et Anker paa rød Bund og som Hjelmtegn tre Ankre, det andet med en bladlagt Skraabjælke og som Hjelmtegn Lam med Korsfane. Paa Siderne af den nederste, firkantede Konsol er malet: BM ISK og CK PP. Paa Korets Nordvæg. (Sml. Gravsten Nr. 2).

I Koret fandtes (1723) to † *Tavler*, hver med Stamtræ og Vaaben for Scheel og Bilde; »de samme staar og i Valløby Kirke«.

a—a malet, stærkt udviskede og falsk restaurerede Versaler.

Gravsten. 1) Paa Kirkegaarden fandtes 1832 og findes endnu Brudstykker af en Gravsten med Randmajuskeler: MCCCXL (1340)[9].

2) over samme Personer som Epitaf Nr. 2. Tværs over Stenen løber et Reliefbælte med tre Vaabenskjolde, holdt af fire Engle, hvoraf de to ydre blæser i Basun, Mærkerne er: 1. omvendt Anker og som Hjelmtegn tre Ankre om en Kugle, over Skjoldet E P D , Kaalunds første Hustru Else Pedersdatter;
2. Dobbelt-Anker og som Hjelmtegn Kranie, ISC (Jens Sørensen Caalund);
3. Skraabjælke og Hjelmtegn: Lam med Fane, CHK (sammes anden Hustru Catarine Hieronimusdatter Knoff). Under disse Skjolde er senere indhugget et mindre, rimeligvis den tredje Hustrus, Birgitte Mule, og i Bæltet ses desuden Svøbelsesbarn, Timeglas og krydslagte Knogler. En Reliefversalindskrift paa Stenens øvre Del er næsten fuldstændig udslidt. 146 × 227 cm. Nu opsat ved Korets Nordvæg.

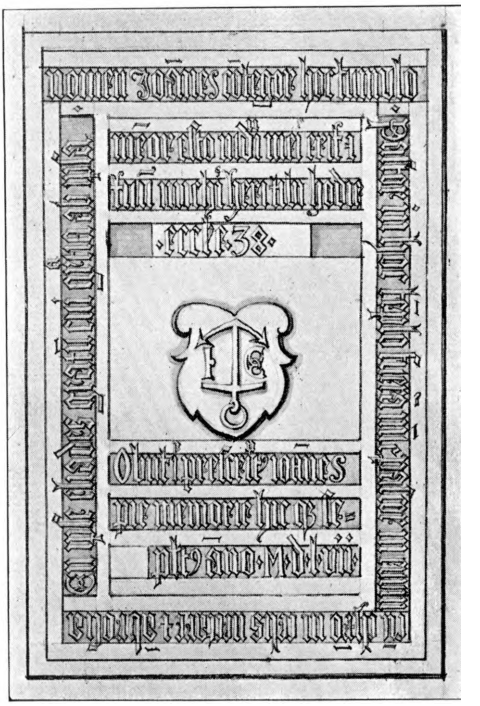

Fig. 14. Herfølge. Forsvunden Gravsten over Johannes Helgesen, død 1557. Tegning af Søren Abildgaard 1758.

3) Brudstykker af en rød Kalksten, af hvis fordybede Versalindskrift kan læses: »Her neden fore hviler Støven ... edle og høyactbar Mand Seign. Peder Louma ... født Aar 1661 den 3. Febr. af ....» Stykkerne stammer fra Lellinge Kirke, sml. S. 241.

Forsvundne Gravsten.

†1) over Johannes Skytte til Søllerup, Lensmand paa Roskildebispens Gaard i Sognet; kun kendt af Stenens Indskrift. O. 1450—1500. Tegnet af Abildgaard 1758, da den laa som Plade paa Alterbordet (Fig. 13). Randskrift med Reliefminuskler, sluttende sig til Hjørnecirkler med Evangelisttegn: »Hic iacet Iohan(n)es Skytthæ de Sølleroph cum dilecta uxore sua Kristina & cu(m) filiis suis orate pro eis«. (»Her hviler Johannes Skytthæ af Søllerup med sin elskede Hustru Kristina og med sine Sønner. Beder for dem«). Midt paa Stenen var indridset et Hjærte med et lille Kors baade foroven og forneden.

†2) Johannes Eliæ (Helgesen), Sognepræst, død 1557. Stenen er tegnet af Abildgaard 1758, da den laa i Korgulvet (Fig. 14). Minuskelindskrift langs Randen; latinsk Vers (to Disticha):

En ipse Eliades, gratum cui gratia ab ipsa
nomen Joannes, contegor hoc tumulo
pastor in hoc te(m)plo fuera(m) nu(n)c pascor in evum
cu(m) chxo (Christo) in celis nectare & a(m)brosia.

(»Se, jeg Elias' Søn, hvem af selve Naaden [er skænket], det naaderige Navn Johannes, gemmes her i denne Grav.
Præst jeg var ved dette Tempel, nu jeg næres i Evighed
med Kristus i Himlen af Nektar og Ambrosia.«)

samt midt paa Stenen over og under et renaissanceagtigt, symmetrisk Skjold med omvendt, af Forbogstaverne IE ledsaget Anker: »me(m)or esto iudi(c)ii mei erit (et) tuu(m) michi heri tibi hodie Eccl 38 Obiit i(lle) prescript(us) Ioan(n)es pie memorie hicq(ue) se-p(u)lt(us) Anno Mdlvii« (Skriftsted af Jesu Sirachs Bog 38, 23, og derefter: »Førnævnte Johannes, salig Ihukommelse, døde og blev her begravet 1557«). Stenen var sikkert et Arbejde af Roskildeværkstedet.

S. B. 1927

Fig. 15. Herfølge. Ligkisteplade over Lisbet Rosensparre, død 1589.

† 3) Latinsk Gravskrift over Daniel Hieronymus Knoff, opsat af sammes Broder[8].

Den Rosensparreske *Grav-kælder* under Nordkapellet er nu helt tilmuret. En nymodens Marmortavle, hvori hugget Navnet Rosensparre, sad tidligere over Kældernedgangen og er nu indmuret i Østsiden af Kapelbuen. 1755 fandtes i Gravkælderen »9 store Lig«, hvoraf tre Kister med Inskription: 1) Jomfru Margrete, Datter af Eske Brok til Estrup og Chrestendsse Veffertsdatter, født paa hendes Fædrenegaard Estrup 15. Marts 1596, død i Kallingborrig 10. Juli 1615. 2) Oluf Rosensparre til Skarholt, Rigsraad, Befalingsmand paa Draxholumb Slot, født paa Bosie Kloster i Skaane 6. Aug. 1559, Søn af Steen Rosenspar til S., Rigsraad, Befalingsmand paa Kallingborrig, og Mette Rosenkrans til Walløe; død paa Draxholm 13. Jan. 1624. 3) hans Hustru Lisebeth Gyldenstjerne, født paa Vidschølle Kloster i Jylland 27. Okt. 1564, Datter af Hendrich G. til Aagaard og Lisebeth Brahe til Tostrup; død paa Sandholt 20. Febr. 1638. Endvidere begravedes her deres Søn Sten Rosensparre, den

sidste af Slægten, falden paa Skellingehede 1612, deres øvrige Børn, samt Fru Anne Lunge, gift med Just Høg til Gjorslev, (begravet 1652).

Fra Gravkælderen stammer en lille graveret og forgyldt *Kisteplade* over Jomfru Lisebet Rosensparre, død paa Vallø i hendes tredje Aar 18. Aug. 1589 (Fig. 15).

Pladen er fæstnet paa en af de tre store, paa Kapelvæggen ophængte, moderne Tavler med Oplysninger om de i Kapellet begravne.

Blytavle, 21 × 17 cm, fra en Ligkiste, med graveret Skriveskrift over Esaias Fieldsted, Krigsassessor, Birkedommer ved Vallø Birk, Landvæsenscommissarius i Tryggevælde Amt, Forstander ved Vallø Hospital i Herfølge, født 10. Okt. 1723, død 16. Juli 1785.

Ved Varmeapparatets Anlæg 1908 fandtes under Skibets Gulv indsat i en Mur, der skilte en gammel Begravelse fra en foran denne værende Nedgang, en **Kridtkvader* med 6 indridsede Bomærker. Nu i Nationalmuseet.

I Kapellets Nordmur er indsat en Marmortavle med Mindevers af Ingemann over fem af Linieskibet Dannebrogs Besætning, som er jordede paa Kirkegaarden.

KILDER OG HENVISNINGER

Inventarium 1588, afskrevet o. 1600, Ny kgl. Saml. 754, Fol., 268 v. — Vallø Kirkes Bog (fra Oluf Rosensparres Tid), i Vallø Stiftsarkiv. — Kaldsbog 1585—1695 (LA) med Inventarium fra o. 1590. — Kirkebog 1723—75, med Inventarium 1723 (LA). — Kirkesynsbog 1862—1924 (ved Embedet). — Præsteindberetninger 1755 (NM), 1759 (LA), 1772 (NM). — Museumsbeskrivelser af Sophus Müller og Erik Schiødte 1875, Mogens Clemmensen og Poul Nørlund 1914, C. A. Jensen 1916. Revideret af C. A. J. og V. H. 1932. — Høyens Notebog XI, 1832, 13—14. — A. Petersen: Vallø, S. 322.

[1] Kanc. Brevb. 27. Maj, 21. Aug. 1587. [2] Tryggevælde Lensregnskab (RA). [3] Kronens Skøder. I, 334. [4] S. R. D. IV, 511. Uldall 186 Fol. I, 41 (ej nævnt i Schmidt: Helligkilder). [5] Løffler: Romanske Kirkebygninger. S. 140. [6] Tegning af J. Kornerup 1885 (NM). [7] Østsjæll. Aarb. 1910, 71. [8] Marm. Dan. I, 209; Dän. Bibl. II, 46; Lund Da. mal. Portrætter IX, 151 med Billede; KhS. 4. R. III, 639 f.. [9] Høyens Notebog.

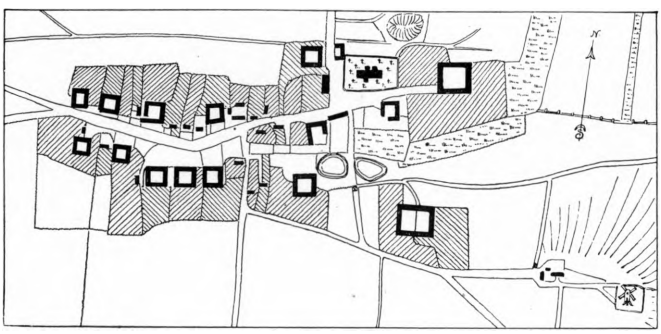

Fig. 16. Herfølge 1797.